

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
MINTAQAVIY BO‘LIMI
XORAZM MA‘MUN AKADEMIYASI**

**XORAZM MA‘MUN
AKADEMIYASI
AXBOROTNOMASI**

Axborotnoma OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda 223/4-son qarori bilan biologiya, qishloq xo‘jaligi, tarix, iqtisodiyot, filologiya va arxitektura fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2024-5/2

**Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi
2006 yildan boshlab chop qilinadi**

Xiva-2024

Bosh muharrir:

Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.

Tahrir hayati:

<i>Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.</i> <i>Abdullayeva Muborak Maxmusovna, b.f.d., prof.</i> <i>Abduhalimov Bahrom Abduraximovich, t.f.d., prof.</i> <i>Agzamova Gulchexra Azizovna, t.f.d., prof.</i> <i>Aimbetov Nagmet Kalliyevich, i.f.d., akad.</i> <i>Ametov Yakub Idrisovich, d.b.n., prof.</i> <i>Babadjanov Xushnut, f.f.n., prof.</i> <i>Bobojonova Sayyora Xushnudovna, b.f.n., dos.</i> <i>Bekchanov Davron Jumanazarovich, k.f.d.</i> <i>Buriyev Xasan Chutbayevich, b.f.d., prof.</i> <i>Gandjayeva Lola Atanazarovna, b.f.d., k.i.x.</i> <i>Davletov Sanjar Rajabovich, tar.f.d.</i> <i>Durdiyeva Gavhar Salayevna, arx.f.d.</i> <i>Ibragimov Baxtiyor To‘laganovich, k.f.d., akad.</i> <i>Izzatullayev Zuvayd, b.f.d., prof.</i> <i>Ismailov Is‘haqjon Otabayevich, f.f.n., dos.</i> <i>Jumaniyozov Zoxid Otabayevich, f.f.n., dos.</i> <i>Jumanov Murat Arepbayevich, d.b.n., prof.</i> <i>Kadirova Shaxnoza Abdaxalilovna, k.f.d., prof.</i> <i>Qalandarov Nazimxon Nazirovich, b.f.f.d., k.i.x.</i> <i>Karabayev Ikramjan Turayevich, q/x.f.d., prof.</i> <i>Karimov Ulug‘bek Temirbayevich, DSc</i> <i>Kurbanbayev Ilhom Jumanazarovich, b.f.d., prof.</i> <i>Kurbanova Saida Bekchanovna, f.f.n., dos.</i> <i>Qutliyev Uchqun Otoboyevich, f-m.f.d.</i> <i>Lamers Jon, q/x.f.d., prof.</i> <i>Maykl S. Enjel, b.f.d., prof.</i> <i>Maxmudov Raufjon Baxodirovich, f.f.d., k.i.x.</i> <i>Mirzayev Sirojiddin Zayniyevich, f-m.f.d., prof.</i> <i>Mirzayeva Gulnara Saidarifovna, b.f.d.</i>	<i>Pazilov Abduvayeit, b.f.d., prof.</i> <i>Razzaqova Surayyo Razzoqovna, k.f.f.d., dos.</i> <i>Ramatov Bakmat Zaripovich, q/x.f.n., dos.</i> <i>Raximov Raxim Atajanovich, t.f.d., prof.</i> <i>Raximov Matnazar Shomurotovich, b.f.d., prof.</i> <i>Raximova Go‘zal Yuldashovna, f.f.f.d., dos.</i> <i>Ro‘zmetov Baxtiyar, i.f.d., prof.</i> <i>Ro‘zmetov Dilshod Ro‘zimboyevich, g.f.n., k.i.x.</i> <i>Sadullayev Azimboy, f-m.f.d., akad.</i> <i>Salayev San‘atbek Komilovich, i.f.d., prof.</i> <i>Saparbayeva Gulandam Masharipovna, f.f.f.d.</i> <i>Saparov Kalandar Abdullayevich, b.f.d., prof.</i> <i>Safarov Alisher Karimdjaniyevich, b.f.d., dos.</i> <i>Sirojov Oybek Ochilovich, s.f.d., prof.</i> <i>Sobitov O‘lmasboy Tojxmedovich, b.f.f.d., k.i.x.</i> <i>Sotipov Goyipnazar, q/x.f.d., prof.</i> <i>Tojibayev Komiljon Sharobidinovich, b.f.d., akad.</i> <i>Xolliyev Askar Ergashevich, b.f.d., prof.</i> <i>Xolmatov Baxtiyor Rustamovich, b.f.d.</i> <i>Cho‘ponov Otanazar Otojonovich, f.f.d., dos.</i> <i>Shakarboyev Erkin Berdikulovich, b.f.d., prof.</i> <i>Ermatova Jamila Ismailovna, f.f.n., dos.</i> <i>Eshchanov Ruzumboy Abdullayevich, b.f.d., prof.</i> <i>O‘razboyev G‘ayrat O‘razaliyevich, f-m.f.d.</i> <i>O‘rozboyev Abdulla Durdiyevich, f.f.d.</i> <i>Hajiyeva Maqsuda Sultonovna, fal.f.d.</i> <i>Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.</i> <i>Xudayberganova Durdona Sidiqovna, f.f.d.</i> <i>Xudoyberganov Oybek Ikromovich, PhD, k.i.x.</i>
---	---

Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi: ilmiy jurnal.-№5/2 (114), Xorazm Ma‘mun akademiyasi, 2024 y. – 272 b. – Bosma nashrning elektron varianti - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Muassis: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi mintaqaviy bo‘limi – Xorazm Ma‘mun akademiyasi

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

Alimova M. State support for rural welfare in a global context	5
Aliqulov M. Qurilish materiallari korxonalar faoliyatini innovasion boshqaruv tizimini takomillashtirish	8
Allanazarov U.K. Mintaqada kichik biznesning ishlab chiqarish salohiyati tahlili	13
Anarkulov D.A. The impact of digital innovation on production processes	17
Axmadaliyeva M.K. Ishlab chiqarish potensialining tarkibiy qismlari va ularni baholash usullari	21
Esonov R.R. Xalq og'zaki ijodi matnini lingvokulturologik tahlil qilish	25
Gulmuratov S.N. Raqamli iqtisodiyot tizimida akademik tadbirkorlikni tadqiq qilishning nazariy va uslubiy asoslari	27
Husenova M.F. Turizm marketingini rivojlantirishda mobil ilovalarning ahamiyati	31
Jo'rayev O.A. Hududlarda meva-sabzavot mahsulotlari ishlab chiqarish samaradorligiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik va statistik tahlili	35
Jumabayev A.B. Mintaqaning iqtisodiy salohiyati omillari va ularning o'ziga xos xususiyatlari	41
Majidova D.B. Hududlarda meva-sabzavot klasterlarini tashkil qilishning nazariy asoslari	48
Masharipova X.M. Iqtisodiy salohiyat tushunchasi va uni baholashning uslubiy yondashuvlari	53
Matmuratova N.R. Mintaqada baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish yo'nalishlari	56
Matyakubov U.R., Xo'sinov M.R. Turizm sohasini diversifikatsiya va modernizatsiya qilishning marketing konsepsiyasi	59
Muftaydinov Q., Sarimsakov B.R., Tulaganov E. Ishlab chiqarish korxonalarida personallarni boshqarishning samaradorligi baholash	64
Muxitdinova K.A. Sanoat korxonalarining investitsion jozibadorligini baholash mexanizmi	67
Obilov M.R. Aholi moliyaviy savodxonligi darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar	71
Qodirov F.E. Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining ekonometrik tahlili	74
Rajapov X.B. Xorazm viloyati baliqchilik sohasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishini baholash	78
Rashidov R.A., Ibrohimova M.M. Kichik biznesni o'ziga xosligi	82
Raximova K.N. Yashil iqtisodiyotga o'tishda kichik ipakchilik korxonalarining iqtisodiy rivojlanishining hozirgi holati taxlili	85
Raxmonqulova G.M. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda sanoat korxonalarining investitsion salohiyatini nazariy-uslubiy jihatlari	88
Raxmonqulov J.M. Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni tashkil qilishning ilmiy-nazariy asoslari va ijtimoiy iqtisodiy ahamiyati	90
Ruziyeva G.F. O'zbekiston milliy hunarmandchiligini devertsifikatsiya qilishning iqtisodiyotdagi o'rni	93
Ruzmetova G.A. Mintaqada inson kapitalini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar va aholini ta'lim bilan qamrab olish darajasi tahlili	98
Shodmonova O. Mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan sug'urta kompaniyalari va ularning sug'urta xizmati portfollari taxlili	104
Sobirova L.A. Korxonalarda xodimlar raqobatbardoshligini rivojlantirish usullarilari hamda unga ta'sir etuvchuvchi omillar	107
Suyunov Sh.M. Kreativ iqtisodiyotning muhim tashkil etuvchisi sifatida inson kapitalini rivojlantirish	111
Taraxtiyeva G.K. Neft-gaz sanoati korxonalarini innovatsion va investitsion faoliyati samaradorligini oshirish strategiyalarini baholash	114
Tolipov A.Q. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni boshqarishning iqtisodiy mexanizmi tarkibi va xususiyatlari	117
Tursunqulova M.H. Zamonaviy mehmonxona biznesini boshqarish vositalari	124
Urinova D.B. Mintaqada ziyorat turizmi klasterini shakllantirish xususiyatlari	127
Xaydarova D. Sh., Achilbayeva S. O'., To'xtayeva M.T. Xalqaro iqtisodiy munosabatlarni rivojlantiruvchi mexanizmlar	129
Xo'jaboyeva Yu.D., Boboqulov O.Yu. Innovatsion klasterlar-samarali faoliyat yuritishning asosi sifatida	132
Yuldasheva D.Q. Xorazm viloyati sanoatidagi tub o'zgarishlar	135
Yuldasheva S.N. Innovatsion o'zgarishlar sharoitida sanoat korxonalarini samaradorligini oshirishda tovar raqobatbardoshligini boshqarish yo'llari	138
Yuldosheva Sh.A. Uy-joy kommunal xo'jaliklarida servis xizmati sifatini oshirish va uni raqamlashtirish imkoniyatlari	141
Yusupov A.A. Kichik biznes sub'ektlarida inson resurslaridan samarali foydalanish istiqbollari	144
Абдулхалилова С. Анализ безработицы в Республике Узбекистан	146
Алланиязов Б. Қорақалпоғистон Республикаси ижтимоий инфратузилмаси ижтимоий хизматлар таркибини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари	149

- “Shunday qilib, so‘z badiiy nutqda til birligi sifatida uzoqda joylashgan leksemlar bilan semantik aloqada bo‘lish va bir vaqtning o‘zida sintaktik tuzilish va bevosita leksik muhitdan bir nechta ma’nolarni namoyon qilish qobiliyati kabi yangi, ilgari unga xos bo‘lmagan fazilatlariga ega bo‘ladi”.

Matn mazmunining qurilishi nutqning fonetik, leksik, morfologik va sintaktik kabi jihatlari bilan bir qatorda ertak matni mazmuni hech qanday hayotiy faktlarning ko‘r-ko‘rona aks etishi emas, balki murakkab, tarixiy jihatdan o‘zgaruvchan va hali to‘liq o‘rganilmagan qurilish qonuniyatlariga ega ekanligi bilan bog‘liq holda tadqiqot jarayonida tahlil qilinadi. Badiiy zamon hodisasini ham mazmun qurilishiga kiritamiz. Albatta, tasvirlangan barcha voqealar aks ettirilgan badiiy vaqt ham real vaqtni aks ettiradi, lekin uning barcha xususiyatlarini ko‘rsatmaydi, u erkinroq, tezlashishi yoki sekinlashishi yoki hatto to‘xtashi mumkin, voqealar ketma-ketligi boshqacha bo‘ling.

Xulsa o‘rnida aytish mumkinki, umuman olganda, ertak matni murakkab va serqirradir. Uni talqin qilishda vazifa unga kiritilgan ma’nolarning maksimal qismini ajratib olishdir. Shunday qilib, matnni talqin qilish - bu muallifning voqelik haqidagi tasavvurlari va bilimlarini qurish orqali olingan adabiy matnning semantik, g‘oyaviy, estetik va hissiy ma’lumotlarini tushunish va qayta ishlashdir.

Badiiy makon tushunchasini adabiy asardagi fantastik harakat sahnasining tasviri sifatida ham aniqlash mumkin. Matnning badiiy maydoni, ma’lumki, butun dunyoni qamrab olishi mumkin, ammo boshqa tomondan, u xonaning o‘lchami bilan cheklanishi mumkin,

Biroq badiiy zamon va makon o‘rtasida ularning mazmunini tavsiflash nuqtai nazaridan aniq bog‘liqlik mavjudligini tan olmaslik mumkin emas. Bu munosabat, birinchidan, kosmosdagi harakatlarning vaqtning o‘tishi muammosi bilan bog‘liqligida, ikkinchidan, vaqt doiralarning o‘zgarishi ko‘pincha fazoviy yo‘nalishlarning o‘zgarishiga olib kelishida yaxshi ko‘rinadi.

Bir qator zamonaviy tadqiqotlar xronotop sohasiga "sub'ekt" tushunchasini kiritish muammosini ham ko‘taradi, masalan: Xronotop uch komponentli tizimdir (Sub'ekt + vaqt + makon).

"Sub'ektning harakati" atamasi ko‘pincha “makon” va “vaqt” koordinatalari bilan birgalikda talqin qilinadi va “qayerda”, “qachon” – “kim bilan”, “harakat sodir bo‘ladi” rivoyat vektori ikki komponentli “qayerda”, “qachon” xronotopiga joylashtiriladi, bu harakatning o‘zi va uning atrofida sodir bo‘layotgan mavzuni ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Абдулмуталибов Н.Ш. К характеристике развития лезгинского именослова // Проблемы региональной ономастики: Материалы 3-ей межвузовской научной конференции. Майкоп, 2002. С. 11-14.
2. Гореликова М.И. Магомедова Д.М. Лингвистический анализ художественного текста. М., 1989.
3. Мореховский А.Н. и др. Стилистика английского языка. М., 1984
4. Гасанова Диана Султангусеновна. Лингвокультурологические и структурно-семантические особенности языка сказки (на материале лезгинского, русского и английского языков) 2013
5. Енукидзе Р.И. Художественный хронотоп и его лингвистическая организация. 1987

UO‘K: 338

RAQAMLI IQTISODIYOT TIZIMIDA AKADEMIK TADBIRKORLIKNI TADQIQ QILISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI

S.N.Gulmurotov, o‘qituvchi, Guliston davlat universiteti, Guliston

Annotatsiya. Ushbu maqola raqamli iqtisodiyot kontekstida tadbirkorlikni akademik o‘rganishning nazariy va uslubiy asoslarini o‘rganadi. Raqamli iqtisodiyotda tadbirkorlik bo‘yicha akademik tadqiqotlar samarali strategiyalar, innovatsiyalar va biznes modelini o‘zgartirishni tushunish uchun yangilangan yondashuvni talab qiladi. Ushbu maqolada tadbirkorlik faoliyatini o‘rganishda raqamli iqtisodiyot tushunchalarini qo‘llashning nazariy asoslari, zamonaviy uslubiy yondashuvlarni qo‘llash, shuningdek, raqamli transformatsiyaning biznes muhitiga ta’siri tahlili ko‘rib chiqiladi. Ushbu tadqiqot natijalari tadbirkorlikning hozirgi tendentsiyalarini tushunishga katta hissa qo‘shishdan dalolat beradi va ushbu sohadagi keyingi tadqiqotlarni rivojlantirishni rag‘batlantiradi.

Kalit so‘zlar: tadbirkorlik, raqamli iqtisodiyot, akademik tadqiqotlar, nazariy asoslar, uslubiy yondashuvlar, biznes modellari, innovatsiyalar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и методологические основы академического изучения предпринимательства в условиях цифровой экономики. Академические исследования предпринимательства в цифровой экономике требуют обновленного подхода к пониманию эффективных стратегий, инноваций и изменения бизнес-моделей. В данной статье рассматриваются теоретические основы применения концепций цифровой экономики, использование современных методологических подходов, а также анализ влияния цифровой трансформации на бизнес-среду при исследовании предпринимательства. Результаты данного исследования вносят значительный вклад в понимание современных тенденций предпринимательства и стимулируют развитие дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: предпринимательство, цифровая экономика, академические исследования, теоретические основы, методологические подходы, бизнес-модели, инновации.

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of the academic study of entrepreneurship in the context of the digital economy. Academic research on entrepreneurship in the digital economy requires a renewed approach to understanding effective strategies, innovation and business model change. This article examines the theoretical foundations of the application of digital economy concepts, the use of modern methodological approaches, as well as the analysis of the impact of digital transformation on the business environment in the study of entrepreneurship. The results of this study provide a significant contribution to the understanding of current trends in entrepreneurship and encourage the development of further research in this area.

Key words: entrepreneurship, digital economy, academic research, theoretical foundations, methodological approaches, business models, innovation.

Mamlakatimiz oliy ta'limini isloh qilish masalasida ko'plab ishlar qilinmoqda. Shu jumladan, biz dunyo standartlari darajasida ta'lim beradigan mutaxassis tayyorlay oladigan, ilmiy tadqiqot faoliyati nuqtayi nazaridan dunyoning eng yaxshi oliy ta'lim muassasalari bilan raqobatlashish imkoniyatiga ega oliygohlarni yaratmoqchimiz. Ayni shu yo'ldagi muhim qadamlardan biri — bu oliy ta'lim muassasalariga akademik hamda moliyaviy mustaqillik berilganligi, ularning o'z ilmiy ishlanmalari, innovatsiya hamda texnologiyalarini tijoratlashtirish orqali daromad topishga imkoniyat yaratilganligidir. Ammo uzoq yillar davomida davlat tomonidan moliyalashtirilgan, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish borasida amaliy tajribaga ega bo'lmagan ko'plab oliy ta'lim muassasalarida bu masalada muayyan muammolar yuzaga kelmoqda.

Akademik tadbirkorlik tushunchasining paydo bo'lishi va uning real amaliyotdagi ifodalari so'nggi o'n yillarda fan va tadqiqotlardagi o'zgarishlar bilan birga kechmoqda [4]. Shuningdek, iqtisodiyot va jamiyatning turli sohalari o'rtasidagi aloqadorlik tobora kengayib borayotgani hamda an'anaviy universitetlarning tadbirkorlik universitetlariga aylanayotganligi akademik tijoratni qo'llovchi hodisalar sifatida e'tirof etilmoqda.

Shu kungacha ilmiy nazariyalarda “akademik tadbirkor” yoki “akademik tadbirkorlik” tushunchalari turli xil izohlangan. An'anaviy nuqtayi nazardan “akademik tadbirkorlik” tushunchasi “universitet spin-offi”, boshqacha qilib aytganda, tadqiqotlar, rivojlanish yoki texnologiyalarning innovatsiyalar ishlab chiqishi yoxud korxonalar yaratishi, institutsional o'zgarishlarga olib kelishini bildiradi. G.D.Beckman va R.A.Chervitz akademik tadbirkorlikni universitetlar yangi mahsulotlar yoki g'oyalarni yaratishi uchun mahalliy jamoatchilik (ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish) bilan hamkorlik qilishi ko'zda tutilgan “intellektual korxonalar” sifatida ta'riflashadi [1]. Bilimlarni ishlab chiqarish bilan bog'lashga alohida e'tibor qaratilgani bois “akademik tadbirkorlik” tushunchasi “akademik firma” atamasiga yaqinroq hisoblanadi. Bu akademik tadbirkorni bir vaqtning o'zida intellektual aktyor (*tadqiqotchi olim*) va tadbirkor aktyor (*firma*) sifatida faoliyat yuritishini nazarda tutadi. [2]

Akademik tadbirkor kim?

Akademik tadbirkor ilmiy faoliyat bilan shug'ullanadigan va ayni vaqtda tadbirkorlik faoliyatini yuritadigan aktyor (harakat egasi, bajaruvchisi) kasbiy profili sifatida ta'riflanadi. Olim akademik ta'lim, ilmiy faoliyati asosidagi tadbirkorlik tafakkuri va faoliyati bilan birlashgan ilmiy

aloqalar tarmog'iga tayanib, akademik tadbirkor sifatida harakatlanadi, o'z-o'zini band qilgan holda, foyda, maosh va daromad yaratadi. Zamonaviy bozorga yo'nalgan jamiyatda akademik tadbirkor jamiyatning bilimga yo'nalgan dunyosi va innovatsiyalarga qaratilgan tijorat dunyosi o'rtasidagi bog'lam vazifasini o'taydi.

Akademik tadbirkor uchun muqarrar aktivlar — uning kreativligi, g'oyalarning boyligi, tadqiqotchilik ishtiyoqi va ilmiy yo'nalishi doirasidagi, shuningdek, fanlararo aloqalaridir. Bu zamonaviy tilda qisqa qilib “nou-xau” deyiladi. Akademik tadbirkor tomonidan qo'shilgan qiymat akademik bilimlar (patentlar, g'oyalar, texnologiyalar, aql markazlari va boshqalar)dan turli sohalar (biznes va sanoat; hukumat va siyosat; media va jamiyat; atrof-muhit; universitet, fan va tadqiqotlar)ga tegishli mijozlar foydalanishi orqali yaratiladi. Akademik tadbirkorning muvaffaqiyati tobora ko'proq raqamlashayotgan dunyoda va globallashuv rivoji davrida jamiyatlardagi o'zgarishlar oqibatida innovatsion yechimlarni izlash bilan birga kechadi.

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, akademik tadbirkor XXI asrda universitetlar modernizatsiyasi, fandagi va bozorga yo'nalgan jamiyatlardagi transformatsiyalar ramzi hisoblanadi. Akademik tadbirkor va an'anaviy universitet o'rtasidagi asosiy farq shundaki, akademik tadbirkor bilim va innovatsiyalarni yaratishda doimo tijorat daromadlari, o'zlashma va foyda olishga qiziqadi.

Akademik tadbirkorlik nima?

Akademik tadbirkorlik atamasi akademik tadbirkorning tijorat faoliyati bilan shug'ullanishini anglatadi. Ya'ni u patent ishlanmalaridan, shuningdek, notijorat ishlari, masalan, tadqiqot natijalarini ilmiy nashr qilishdan daromad oladi. Akademik tadbirkorlik bilimlarni ishlab chiqarish va jamiyat yoki xususiy korxonalaridagi ilmiy yangiliklar va nou-xaularga nisbatan talab o'rtasida joylashadi. Ko'pchilik holatlarda akademik tadbirkorlik universitetlarda allaqachon yaratilgan yoki hali ham tadqiqot olib borilayotgan yangi g'oyalar, ishlanma va kooperatsiyalar kontekstida *spin-off* yoki *startaplar* deb nomlanadi. Ushbu spin-offlar yoki startaplar universitetlarning so'nggi 30-40 yil ichida fan va tadqiqotlarda ro'y bergan o'zgarishlarga amaldagi javobi hisoblanadi. Shu sababli akademik tadbirkorlik yoki spin-offlarni boshlash zamirida akademik dunyo va xususiy korxonalar dunyosi o'rtasida zarur aloqani o'rnatish va shu orqali jamiyatning yangi mahsulot, xizmat va g'oyalarga bo'lgan talabini qondirish maqsadi yotadi.

Akademik tadbirkorlik asosan universitetlar tomonidan tashkil etiladigan spin-off yoki startaplar sifatida, universitetlararo yoxud universitet bitiruvchilari orasida innovatsion g'oyalar, ishlanmalar, shuningdek, patentlar asosidagi hamkorlik shaklida amalga oshadi.

Xususiy korxonalar, siyosiy partiyalar, nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari yoki davlat sektorining (masalan, hukumatning) akademik qatlam tomonidagina taqdim etilishi mumkin bo'lgan yangi bilim va nou-xaularga bo'lgan talab va ehtiyoji orta borishi tobora ko'proq akademik tadbirkorlik yoki spin-offlarning vujudga kelishiga sabab bo'lmoqda. Shu munosabat bilan C.Sheyn akademik tadbirkorlik spin-offlarining beshta afzalligini ko'rsatib o'tadi:

- 1) iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi;
- 2) universitet texnologiyalarini tijoratlashtirishni kuchaytiradi;
- 3) spin-offlar universitetlarga o'z missiyasi bilan yordam beradi;
- 4) spin-offlar yuqori potensialga ega kompaniyalar hisoblanadi;
- 5) spin-offlarni yaratish tashkil etilgan kompaniyalarni litsenziyalashdan ko'ra foydaliroq.

Junfu Chjan tomonidan o'tkazilgan AQSHdagi akademik tadbirkorlar borasidagi tadqiqotda aksariyat hollarda akademik tadbirkorlik yoki spin-offlar professorlar tomonidan boshlanib, tadqiqotchi olimlar, akademik direktorlar va rahbarlar tomonidan davom ettirilishi aniqlangan. Akademik tadbirkorlikni shakllantirishdagi ushbu tendensiya innovatsiyalar modellaridagi o'zgarishlar bilan bog'liq.

Akademik tadbirkor bo'lishga nima motivatsiya beradi?

Tadqiqotchilar “tijoriy foyda keluvchi imkoniyatlarni aniqlash va ekspluatatsiya qilish” har qanday akademik tadbirkorlik boshlanmasi uchun hal qiluvchi omil hisoblanishini ta'kidlashadi. Mualliflar qo'shimcha ravishda akademik tadbirkorlik “imkoniyatlari”ga ta'sir qiluvchi to'rtta muhim omil mavjudligi borasida shunday xulosaga kelishgan:

- 1) foydalanuvchilar va tarmoq bilan hamkorlik, ya'ni tadqiqotchilar tegishli bo'lgan tarmoqlar turi ahamiyatga ega;
- 2) oldingi tadbirkorlik tajribasi, ya'ni tadbirkorlik faoliyatidagi oldingi tajriba akademik tadbirkorlik kelajagi uchun ahamiyat kasb etadi;
- 3) ko'plab bilim sohalarini birlashtirish, ya'ni faqatgina keng miqyosdagi ishlar, tadqiqotlar sohalari tashkillashtirilganda uzoq davom etadigan mustaqillik va barqaror natijalariga akademik tadbirkorlik bilan erishish mumkin;
- 4) "Ilmiylik ajoyiboti" jozibasi, ya'ni yosh universitet bitiruvchisi uchun akademik tadbirkorlik, startap barpo etish ilmiy zavqqa erishish (tadqiqot qilish, ilmiy daraja va unvonlarni qo'lga kiritish) dan ko'ra ancha qiyindir.

Har qanday holatda ham, tadbirkor sifatida ish yurita olish uchun ilm-fan va tadqiqotlarda yaxshi tanilganlik, tajriba muhimdir [3].

Akademik tadbirkor kasbiy amaliyotda nimalar bilan shug'ullanadi va qaysi sohalarda ishlashi mumkin? Akademik tadbirkor asosiy e'tiborni o'z ixtisoslashuv sohasidagi fanlarga qaratadi. Ammo bunda mijozlar uchun eng yaxshi yechimlarni yaratishga qaratilgan harakatlar, izlanish va aloqalar o'rnatish ham fanlararo sohalarga yo'naltirilishi zarur. Shuningdek, akademik tadbirkor quyidagi yo'nalishlardan biriga mansub bo'lishi mumkin:

1. "Hukumat/siyosat" uch yoqlama tarmoq sohasida ishlaydigan akademik tadbirkor universitetda siyosatshunos sifatida olib borilgan tadqiqot faoliyati natijasida olingan akademik bilim va nou-xaularni konsalting kompaniyasida maqsadli siyosiy maslahat taklif qilish orqali o'z-o'zini ish bilan ta'minlash sifatida bozorga tatbiq etadi.

Qo'llanish sohalari: siyosiy partiyalar saylov dasturini qo'llab-quvvatlash, siyosiy partiya uchun kompaniya tashkil etish yoki yangi siyosiy birlashma yaratish uchun hukumat bilan maslahatlashishdir.

2. "Biznes/sanoat" uch yoqlama sohasida ishlaydigan akademik tadbirkor xususiy korxonalar strategiyasini, yangi va innovatsion ishlab chiqarish, boshqarish usullarini ishlab chiqish uchun o'z-o'zini ish bilan ta'minlaydigan maslahatchi sifatida ishlaydi.

Shu bilan birga, yangi topilmalar ixtisoslashtirilgan ilmiy jurnalda nashr etilishi yoki taklif qilingan universitetlarda ma'ruzalar o'qilishi mumkin.

3. "Tabiiy muhit" uch yoqlama sohasida ishlayotgan akademik tadbirkor universitetlarda tabiiy fanlar tadqiqotchisi (natural scientist) sifatida ishlashi mumkin. Shuningdek, patentlar universitetda ro'yxatga olinishi va universitet hamda farmatsevtika korxonasi o'rtasida hamkorlikda amalga tatbiq etilishi mumkin.

4. "Media/jamiyat" uch yoqlama sohasida ishlaydigan akademik tadbirkor maqolalar yozadigan hamda bir nechta gazetalarda ishlaydigan o'z-o'zini ish bilan ta'minlaydigan jurnalist bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, u darsliklar, ilmiy maqola va ixtisoslashtirilgan jurnallardagi nashrlar bilan fan rivojiga hissa qo'sha oladi.

5. "Universitet/fan/tadqiqot" uch yoqlama sohasida ishlaydigan akademik tadbirkor ilmiy xodim sifatida universitetning mijozlar uchun rivojlanishida strategik o'zgarishlar qilish zarurati haqida ma'lumot yaratish maqsadida universitetdagi tadqiqotchilik sohasida yaratilgan akademik bilim va nou-xaularni tijoratlashtiradi (Misol uchun, bizda bo'lsa, fan olamida bashorat qilinayotgan va kutilayotgan o'zgarishlar haqida Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligiga taklif va tavsiyalar berishi ko'zda tutiladi).

Ayni paytda AQSHdagi ko'plab akademik tadbirkorlik holatlari asosan quyidagi fan sohalarida uchraydi: injenerlik, tibbiyot fanlari, biologiya va ximiya.

J.Zhang tadqiqot natijalari, akademik tadbirkorlikni asosan xususiy korxonalar bilan an'anaviy hamkorlik aloqalari uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan ilmiy fanlarda uchratish mumkinligini ko'rsatadi. Akademik yangiliklar yoki ishlanmalarga asoslangan tijorat korxonalarini tashkil etilishi mumkin bo'lgan joylarda ham yangi korxonalarini uchratish mumkin. J.Zhang tadqiqotida qayd etilgan fanlardan tashqari, boshqalari ham akademik tadbirkorlar uchun imkoniyatlar va bozorlar taklif etadi. Shu bilan birga, akademik tadbirkorlikning alohida o'ziga xosligi shundaki, u

universitetlar va akademik olimlar boshqa aktyorlar, masalan, “sof firmalar” takrorlay olmaydigan narsani taklif qila oladi.

Xulosa. Rivojlangan mamlakatlar ilmiy amaliyotida, ayta olamizki, akademik tadbirkorlik normal holatga aylanib borayotgani kuzatilmoqda. Hozirda ko‘plab tadqiqotlar bir qancha fan sohalari bo‘yicha akademik tadbirkorlarga talab ortishini, (xususan, gumanitar va ijtimoiy fanlarda) bashorat qiladi. Bunga sabab sifatida akademik tadbirkorlar o‘zlarining maxsus bilimlari va nou-xaulariga asoslanib, rivojlangan jamiyatlar uchun tobora ko‘proq kutilayotgan inqirozlardan kelib chiqadigan ijtimoiy va siyosiy muammolarga yaxshiroq yechim topa olishlari mumkinligi ko‘rsatiladi.

O‘zbekiston universitetlarida akademik tadbirkorlikni rivojlantirish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish lozim:

1. Yangi ilmiy bilimlar, ushbu bilimlarning tijoriy tatbiqida muvaffaqiyat ehtimoli yuqori bo‘lgan tarmoq sohalari — aniq va tabiiy fan sohalari bo‘yicha tadqiqotlar moliyalashtirilishi, tashkillashtirilishi uchun sharoitlar yaratilishi kerak.

2. Akademik tadbirkorlik borasida tajribaga ega xorijlik olimlar (shu jumladan, xorijda faoliyat olib borayotgan, ayni tajribaga ega o‘zbekistonlik olimlar) bilan hamkorlik, tajriba almashish ishlarini tashkillashtirish zarur, chunki akademik tadbirkorlikda tajriba muhim ahamiyatga ega.

3. Turli tarmoq sohalari bo‘yicha olimlarni birlashtirgan “aql markazlari” yaratilishi va ushbu markazlarning ustuvor tijoriy maqsadlarni o‘rtaga tashlashlari uchun sharoitlar yaratilishi lozim. Bunda tadqiqotchilarning turli fan, ixtisoslik bo‘yicha mutaxassis bo‘lishiga urg‘u berilishi maqsadga muvofiq.

4. Olimlar va ishlab chiqarish tarmoqlari, tadbirkorlar o‘rtasidagi aloqalarni tashkillashtirish, qo‘llab-quvvatlash zarur. Chunki akademik tadbirkorlikda tarmoq bilan tanishlik, aloqalar (network) ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Beckman GD, Cherwitz RA. Intellectual entrepreneurship: an authentic foundation for higher education reform. Plan High Educ. 2019; 4: 27–36.
2. Campbell DFJ, Güttel WH. Knowledge production of firms: research networks and the scientification of business R&D. Int J Technol Manag. 2015; 31(1/2)
3. D’Este P, Mahdi S, Neely A. Academic entrepreneurship: what are the factors shaping the capacity of academic researchers to identify and exploit entrepreneurial opportunities? DRUID working paper no. 10-05, p 1–34.
4. Lacetera N. Academic entrepreneurship. Manage Decis Econ. 2019; 30: 443–4

UO‘K 338.484.2

TURIZM MARKETINGINI RIVOJLANTIRISHDA MOBIL ILOVALARNING AHAMIYATI

M.F.Husenova, magistrant, Buxoro davlat universiteti, Buxoro

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm marketingi, uning asosiy elementlari hamda kelajakda O‘zbekistonda turizm marketingini rivojlantirish uchun hozirgi zamon talabiga asoslangan holda muallifning g‘oyasi keltirib o‘tilgan. Bundan tashqari mobil ilova, uning sotuv jarayonidagi afzalliklari, turizm sohasida mobil ilovaning imtiyozlari haqida umumiy ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Turizm marketingi, turizm marketingi elementlari, mobil ilova, mobil ilovaning turizm sohasidagi imkoniyatlari, savdo vositasi sifatida mobil ilovaning afzalliklari.

Аннотация. В данной статье представлены туристический маркетинг, его основные элементы и авторская идея, основанная на современном спросе на развитие туристического маркетинга в Узбекистане в будущем. Кроме того, представлена общая информация о мобильном приложении, его преимуществах в процессе продаж, а также о преимуществах мобильного приложения в сфере туризма.

Ключевые слова: Туристический маркетинг, элементы туристического маркетинга, мобильное приложение, возможности мобильного приложения в сфере туризма, преимущества мобильного приложения как инструмента продаж.

Abstract. In this article, tourism marketing, its main elements and the author's idea based on the current demand for the development of tourism marketing in Uzbekistan in the future are